

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Антон Пантелеймонов

“ _____ 2021 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

«Історія України»

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 10 Природничі науки

спеціальність 103 Науки про Землю

освітньо-професійна програма «Прикладна гідрогеологія»

вид дисципліни обов'язкова

факультет геології, географії, рекреації і туризму

2021 / 2022 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

“ 30 ” _____ 06 _____ 20 21 року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Шкабура Я. І., кандидат історичних наук,
ст. викладач кафедри українознавства філософського факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства

Протокол від “ 29 ” _____ 06 _____ 2021 року № 11

Завідувач кафедри українознавства

Дмитро ЧОРНИЙ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми

«Прикладна гідрогеологія»

Гарант освітньо-професійної програми

Аліна КОНОНЕНКО

Програму погоджено методичною комісією факультету геології, географії,
рекреації і туризму

Протокол від “ 7 ” _____ червня _____ 2021 року № 6

Голова методичної комісії

Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Історія України» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавр «Прикладна гідрогеологія» спеціальності 103 Науки про Землю.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни. Метою викладання навчальної дисципліни є поглиблення знань студентів з історії України, ознайомлення з основними тенденціями розвитку сучасної історичної науки, оволодіння методами роботи з історичними джерелами та науковою літературою.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є набуття особою, яка навчається, таких компетентностей:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення на основі розуміння історії та закономірностей розвитку геології, гідрогеології та інженерної геології, їхнього місця у загальній системі знань про природу і суспільство та розвитку техніки і технологій у цій галузі.

ЗК 5. Здатність використовувати знання державної та іноземної мови (як усно, так і письмово) у професійній діяльності в галузі гідрогеології і геології.

ФК12. Здатність розуміти основні фізико-хімічні і геологічні процеси, що відбуваються у підземному середовищі у різних просторово-часових масштабах; розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку та взаємодії підземного середовища і людини та уміння їх використовувати у професійній, виробничій та науковій діяльності.

ФК16. Здатність самостійно проводити гідрогеологічну зйомку і розвідку різних підземних і поверхневих вод, досліджувати їх хімічний склад в польових і лабораторних умовах, описувати геологічні оголення і джерела, аналізувати гідрогеологічні умови, вірно інтерпретувати отримані результати, складати гідрогеологічні, геологічні документи, звіти і презентації досліджень.

ФК18. Здатність до пошуку джерел нової гідрогеологічної інформації; вміння ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у геосферах, їх властивості та притаманні їм процеси з використанням порівняння, аналізу і представлення на основі гідрогеологічних методів і підходів, у тому числі інформаційних технологій.

1.3. Кількість кредитів 3.

1.4. Загальна кількість годин 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна / за вибором	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	
Лабораторні заняття	
Не передбачені	Не передбачені
Самостійна робота	
42 год.	
Індивідуальні завдання	
Не передбачені	Не передбачені

1.6. Заплановані результати навчання:

Знати принципи періодизації історії України та її основні етапи; основні поняття та терміни; особливості соціально-економічних, політичних, культурних процесів розвитку України на різних етапах; діяльність видатних історичних осіб, державних утворень та політичних об'єднань, що існували на українських землях від давнини і до сьогодення; сучасні історичні теорії для аналізу подій, що відбувалися у суспільстві.

Уміти аналізувати історичні процеси, події, факти; брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми; користуватися категорійно-понятійним апаратом історичної науки, історичними джерелами та науковою літературою з історії України; застосовувати знання з історії України у процесі розв'язання професійних завдань.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у здобувачів вищої освіти програмних результатів навчання відповідно до ОПП, зокрема ПР 2 вільно володіти і використовувати професійну українську мову (усно і письмово) при вивченні базових концепцій з геологічних, гідрогеологічних та інженерно-геологічних наук, об'єктно-предметної області, понятійно-термінологічного апарату, теорій і концепцій, законів і закономірностей, методів досліджень, написанні курсових робіт, виробничих звітів і презентацій; ПР 3 спілкуватися іноземною мовою за фахом; здатність вільно висловлювати власні думки і вміти доносити їх до фахівців і нефахівців, обґрунтовувати та пояснювати результати досліджень; здатність працювати в міжнародних організаціях, в глобальному інформаційному середовищі, приймати участь в міжнародних наукових і практичних конференціях; ПР 6 визначати основні характеристики, процеси, історію і склад Землі як планетарної системи та її геосфер; розуміння основних, геологічних, фізико-хімічних та інших процесів, що відбуваються у підземному середовищі в різних геологічних і гідрогеологічних системах під впливом природних і антропогенних чинників; здатність використовувати дані польових і експериментальних досліджень, картографічні, літературні та статистичні джерела, давати критичну оцінку своїх висновків, співставляючи отримані результати з існуючими знаннями; ПР 18 організовує співпрацю персоналу та ефективно працює в команді (колективі виробничого підрозділу, наукового закладу, інших професійних об'єднаннях), визначає оптимальні шляхи організації колективу в різних видах діяльності; ПР 20 уміє доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення; ПР 22 самостійно організовує процес навчання упродовж життя і вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання предметні компетентності; ПР 23 забезпечує рівноправне, справедливе виробниче середовище, що сприяє рівності всіх членів колективу, незалежно від їх соціально-культурно-економічних особливостей.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Давня, середньовічна та ранньомодерна історія України

Тема 1. Вступ до історії України.

Предмет і завдання курсу. Методологічні проблеми вивчення історії України. Джерела та історіографія. Періодизація української історії. Поява людського життя та археологічні пам'ятки на території України. Неолітична революція.

Тема 2. Найдавніші цивілізації і стародавні держави на українських землях.

Трипілья: археологічна культура чи цивілізація? Особливості соціально-економічного, політичного та культурного розвитку античних міст-держав Північного Причорномор'я та скіфів. Етногенез слов'ян. Східнослов'янські племена в I тис. н.е.

Тема 3. Україна в добу раннього та розвинутого середньовіччя.

Утворення ранньосередньовічної держави на українських землях. Норманська та слов'янська теорії походження давньоруської держави. Еволюція суспільно-політичного та економічного устрою українських земель. Поширення християнства.

Причини розпаду ранньосередньовічної держави. Князівства Середнього Подніпров'я.

Галицько-Волинська держава. Соціально-політичний портрет київських князів.

Монгольська навала. Вплив Золотої Орди на політичне життя українських земель.

Тема 4. Українські землі в добу пізнього середньовіччя та ранньомодерні часи.

Входження українських земель до складу Великого князівства Литовського. Українські землі в складі Великого князівства Литовського. Земські привілеї. Особливості політичної системи: Пани-Рада, повітові шляхетські сеймики, Вальний сейм, Магдебурзьке право в Україні. Литовські статuti. Люблінська унія 1569 р.

Колонізація українських земель. Фільваркова система. Слободи. Релігійна ситуація в українських землях. Брацький рух. Полемічна

література. Поява греко-католицької (уніатської) церкви та її значення для розвитку суспільства.

Формування низового та реєстрового козацтва. Еволюція козацького руху в 1590-ті – 1630-ті роки. Соціально-політична характеристика шляхти в Україні. Соціально-економічні наслідки перебування Українських земель у складі Речі Посполитої (1569-1647 рр.).

Тема 5. Визвольна війна під керівництвом Б.Хмельницького. Становлення української козацької держави.

Причини та характер Визвольної війни. Утворення і розвиток козацької держави (Гетьманщини). Політика зовнішньополітичних союзів Б.Хмельницького. Переяславська Рада. Березневі статті. І.Виговський. Гадяцький трактат.

Руїна: причини та характер громадянської війни. Особливості політичної орієнтації гетьманів Лівобережної та Правобережної України в 1660-1680-ті рр. І. Брюховецький, П. Дорошенко, Ю. Хмельницький.

Тема 6. Українські землі в кінці XVII – XVIII ст.

Гетьманування І. Мазепи: історичні міфи і реалії (кінець XVII – початок XVIII ст.). Коломацькі статті. Поступове обмеження автономії Гетьманщини в 1709-1783 рр.

Правобережна Україна в складі Речі Посполитої. Гайдамацький рух. Соціально-політична характеристика української козацької старшини. Слобідська Україна як історико- культурний регіон.

Розділ 2. Україна в XIX-XXI ст.: формування модерної нації та держави.

Тема 1. Українське національно-культурне відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).

Особливості національно-культурного відродження в Наддніпрянській та Західній Україні. Форми та прояви українського відродження. Харківський університет та його роль в розвитку української культури.

Т.Шевченко: оцінка суспільно-політичного значення творчості поета. Кирило-Мефодіївське братство. М.Костомаров. «Закон Божий. Книга буття українського народу».

Тема 2. Українські землі в складі Російської та Австро-Угорської імперій.

«Великі реформи» 1860-1870-х рр. в Російській імперії: особливості проведення і наслідки в українських землях. Становлення та розвиток місцевого самоврядування. Національний рух у Східній Україні в другій половині XIX ст. Громади. М.Драгоманов та його «Листи на Наддніпрянську Україну».

Особливості економічного і суспільно-політичного життя в Західній Україні. Москвофільство і народовство. «Просвіти». Виникнення українських політичних партій, їх програмні вимоги та діяльність. Соціальні верстви українського суспільства в умовах наздоганяючої модернізації: селяни, інтелігенція, робітники (соціально-політичний портрет).

Тема 3. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.).

Українська Центральна Рада. Створення УНР. Боротьба за владу в Україні в кінці 1917 – на початку 1918 рр. Конституція УНР (1918 р.).

Українська держава. П.Скоропадський, С.Петлюра, Н.Махно: політична діяльність доби революції 1917-1920 рр. Більшовизм в Україні. Створення УСРР. ЗУНР: виникнення, історична доля. Селянський повстанський рух в Україні 1918-1920 рр.

Здобутки, наслідки, уроки національно-демократичної революції.

Тема 4. Україна в 1920-1930-ті рр.

Особливості непу в Україні. Радянська Україна і створення СРСР. Політика коренізації (українізації). Літературна дискусія 1925-1928 рр. Політичне, культурне та повсякденне життя в УСРР 1920-х рр.

Радянська модернізація кінця 1920-1930-х рр. Індустріальний розвиток України в умовах форсованої індустріалізації 1930-х рр.

Голодомор 1932-1933 рр.: причини та наслідки. Західна Україна, Північна Буковина та Закарпаття в 1920-1939 рр. Національно-визвольний рух. ОУН. Ідеологія «інтегрального націоналізму». УНДО.

Тема 5. Україна в роки Другої світової війни.

Українське питання в європейській політиці напередодні та на початку Другої світової війни (1939-1941 рр.). Початок Другої світової війни і доля українських земель.

Бойові дії в Україні в 1941-1944 рр. Воєнно-політична ситуація в Україні у 1941-1942 та 1943-1944 рр.

Нацистський окупаційний режим. Рух Опору. Радянські партизани та бійці УПА: соціально-політична характеристика керівників та рядових учасників руху Опору.

Тема 6. УРСР в добу кризи тоталітарної системи (1945-1991 рр.).

УРСР в повоєнний період: особливості відбудови. Політична ситуація в Західній Україні (1945-1953 рр.). Політичне, соціально-економічне та культурне життя в Україні в 1953-1991 рр. Радянська людина як суспільний феномен в УРСР (1960-ті – 1991 рр.).

Дисидентський рух 1950-1980-х рр.: типологія, форми та методи боротьби. Соціально-політичний портрет українського дисидента 1950-1980-х рр.

Тема 7. Українська незалежна держава.

Проголошення незалежності України. Становлення політичної системи: подолання радянського спадку, поширення європейських цінностей.

Формування державних структур, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Особливості багатопартійності у посттоталітарній Україні.

Кризові явища в економіці та спроби реформ. Вибір зовнішньополітичної стратегії. Історія української національної символіки. Стан та проблеми розвитку освіти, науки, мистецтва.

Криза 2013-2014 рр. «Євромайдан». Російсько-українська гібридна війна.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	П	лаб	інд	с. р.		Л	П	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Давня, середньовічна та ранньомодерна історія України												
Разом за розділом 1	45	16	8			21						

Розділ 2. Україна в XIX-XXI ст.: формування модерної нації та держави

Разом за розділом 2	45	16	8			21						
Усього годин	90	32	16			42						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Давньоруська держава (IX – XIII ст.)	2
2	Українські землі у складі Великого князівства Литовського та Польської Корони	2
3	Козацька революція середини XVII ст.	2
4	Національно-культурне Відродження XIX ст.	2
5	Політичне життя українських земель на рубежі XIX – XX ст.	2
6	Українська революція 1917-1920 рр.	2
7	Україна в роки Другої світової війни	2
8	Українська незалежна держава (1991-2021 рр.)	2
	Разом	16

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання першоджерел, наукової літератури, сучасного відеоконтенту	42
	Разом	42

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені.

7. Методи навчання

Інформаційно-рецептивний (організовує сприйняття та осмислення студентами фактів, оцінок тощо, важливий для передачі великих масивів інформації), репродуктивний (відтворюючий; у поєднанні з інформаційно-рецептивним сприяє формуванню знань, навичок і вмінь у студентів, формулює основні розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення тощо), проблемного викладу (до початку викладення самого матеріалу викладач ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, спираючись на різноманітні джерела та літературу, розкриває систему доказів,

порівнюючи точки зору, різні підходи та показує спосіб рішення поставленого завдання), евристичний (організація активного пошуку рішення висунутих у навчанні пізнавальних завдань), дискусійний (постановка проблемного питання та обговорення його серед студентів).

Методи роботи в умовах дистанційного та змішаного навчання: за умов впровадження карантинних обмежень лекції проводяться в он-лайн режимі із застосуванням платформи ZOOM. Видами навчальної діяльності є: відеоконференції, відповіді на питання в чаті. За умов змішаного навчання семінарські заняття, написання контрольної та екзаменаційної роботи проводяться аудиторно.

8. Методи контролю

Передбачено використання поточного контролю (виступи на семінарах, усне опитування), проведення контрольної письмової роботи і підсумкового письмового екзамену.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота								Разом	Екзамен	Сума	
Розділ 1				Розділ 2				Контрольна робота	60	40	100
Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 1	Т 3	Т 4	Т 6	20			
5	5	5	5	5	5	5	5				

Т 1, Т 2 ... - теми розділів.

Для оцінки знань студентів використовують такі форми контролю: поточний, контрольна робота та підсумковий (екзамен).

Поточний контроль знань студентів здійснюється під час проведення семінарських занять протягом семестру і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Оцінюється рівень знання студентами першоджерел, наукової літератури, уміння логічно та послідовно виступати під час обговорення питань плану семінарського заняття, ставити та відповідати на запитання в ході дискусії. Студент може набрати від 1 до 5 балів за кожний семінар.

Контрольна робота – полягає в оцінці засвоєння студентом частини навчального матеріалу. Проводиться у письмовій формі. Оцінювання знань здійснюється за відповіді на два письмові питання, за кожне з яких можна отримати не більше 10 балів, а в сумі – 20 балів.

Студент отримує від 18 до 20 балів, якщо відповіді побудовані логічно, робляться змістовні висновки, представлені різні підходи до означених проблем та обґрунтоване бачення їх сутності. Від 14 до 17 балів

студент отримує, якщо розкриваються всі питання, демонструється здатність аргументувати власну точку зору спираючись на літературу та джерела, але присутня деяка непослідовність аналізу. Від 9 до 13 балів студент отримує, якщо відповідь побудована не дуже логічно, виявляються недоліки в розкритті відповідних понять, термінів, хоча їх загальне розуміння представлено, вона носить описовий, однобічний характер, демонструє відсутність самостійного бачення сутності проблем. Від 1 до 9 балів студент отримує, якщо відповідь дана не на всі запитання, не містить наукового обґрунтування проблем, відсутня логіка викладення матеріалу. 0 балів виставляється в разі відсутності відповідей на питання контрольної роботи.

Підсумковий контроль знань студентів проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни у формі письмового екзамену в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом. Екзаменаційні білети включають три питання: перше і друге спрямовані на встановлення рівня загальної теоретичної підготовки студента і оцінюються максимально по 12 балів кожне; третє передбачає вміння аналізувати документи, літературу, медіаконтент, максимальна оцінка – 16 балів.

Рівень знань на екзамені оцінюється:

37-40 балів, якщо студент дав правильну та повну відповідь на всі три поставлених питання, міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, демонструє вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком, логіку та аргументованість викладення (наведення прикладів, аналогій, знання головних дат з історії Європи), вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем;

32-36 балів ставиться студенту, якщо він відповів на всі три запитання, добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає матеріал, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

27-31 ставиться студенту у випадку, якщо він відповів на всі три запитання, в основному опанував теоретичні знання з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але відповідь є недостатньо аргументованою, виявляє неточності, невміння оцінювати факти та явища;

21-26 балів ставиться, якщо всі три питання розкриті неповно та/або логіка відповідей вимагає істотного виправлення;

1-20 балів студент отримує, якщо у відповіді не розкриті по сутності всі три питання, продемонстровано недостатнє знання фактичного матеріалу, наукових визначень, відсутні посилання на першоджерела та рекомендовану наукову літературу;

0 балів студент отримує в разі відсутності відповідей на питання екзаменаційного білету.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	
90 – 100	Відмінно	
70 – 89	Добре	
50 – 69	Задовільно	
1 – 49	Незадовільно	

10. Рекомендована література

Базова література

1. Бойко О.Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. – 5-те вид., доп. – Київ : Академвидав, 2014 . – 717 с. // режим доступу <http://library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:855293/Source:default>

2. Історія України : навчальний посібник / В. І. Танцюра, С. М. Куліш, О. О. Пересада. // режим доступу http://philosophy.karazin.ua/ua/kafedra/metod_ua/pdf/tancura_kulish_peresada_2020.pdf

3. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття // режим доступу <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

4. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття // <https://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>

Збірники документів

1. Конституційні акти України. 1917-1920. Невідомі конституції України. – К., 1992. – 272 с.

2. Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К., 1993. – 192 с.

3. Україна в XX столітті (1900-2000). Зб. документів і матеріалів / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев та ін. – К., 2000. – 351 с.

4. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. / Упорядники: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Документи і матеріали: у 3 т.

Допоміжна література

5. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. - К., 1991. – 141 с.

6. Бойко І.Й. Конституція України 1710 р. та її місце в багатовіковій історії національного державотворення // Часопис Київського університету права – Український науково – теоретичний журнал – 2020/4. – С. 16–25. // http://kul.kiev.ua//images//A/Chasopis/CHAS20_4.pdf

7. Бойко О. Д. Історія України: підручник / О.Д.Бойко. – 8-ме вид., доп. – Київ: Академвидав, 2021. – 640 с.

8. Бойко О. Д. Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917-1918 рр.) // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – С. 31-46.

9. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі / М. Ю. Брайчевський. – К.: Наукова думка, 1988. – 261 с.

10. Верстюк В. Махновщина. Селянський повстанський рух на Україні (1918-1921) / В. Ф. Верстюк. – Київ : Наукова думка, 1991 . – 368 с.

11. Ветров Р., Донченко С. Політичні партії України в першій чверті XX століття (1900-1925 рр.). – Дніпропетровськ; Дніпродзержинськ, 2001.

12. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. – К., 1994. – 539 с.

13. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наукова думка, 1991-2000.

14. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки / В. М. Даниленко, Г.В. Касьянов, С. В. Кульчицький. – К., 1991 – 344 с.
15. Дорошенко Д. Нарис історії України. – К., 1991. – Т.1-2.
16. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953—1991): українська версія. — Запоріжжя: Інтер-М, 2019. — 432 с.
17. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-1980-х років. – К.: Либідь, 1995. – 224 с.
18. Касьянов Г. В. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересу, клани та олігархія // Український історичний журнал. – 2009. – №1 – С. 160-180.
19. Кентій А. В., Лозицький В. С. Партизанський рух 1941-1944 рр. в Україні // Український історичний журнал. – 2005. – №3. – С. 3-16.
20. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. як результат розвитку національної конституційної думки початку XVIII ст. // в кн.: Козаченко А.І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: Навч. посібник. — Полтава: “Астроя”, 2020. — 217 с. — С. 45–51. // <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/Козаченко-А.І.-Історія-розвитку-конституціоналізму-в-Україні1.pdf>
21. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998. – 335 с.
22. Лисенко О. Є. Підсумки Другої світової війни та Україна // Український історичний журнал. – 2005. – №6 – С. 128-139.
23. Моця О. П. Київська Русь: від язичництва до християнства. Навчальний посібник./ О. П. Моця, В. М. Ричка. – К, 1996. – 224 с.
24. Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І. К. Патриляк, М. А. Боровик. – Ніжин, 2010. – 590 с.
25. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2-х томах. – К., 1992.
26. Рыбаков Б. Киевская Русь и русские княжества, XII-XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 592 с.
27. Сарбей В. Національне відродження України. – К.: Альтернативи, 1999 . – 336 с.
28. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). – К.: ВД "Києво-Могилянська академія", 2009 . – 447 с.
29. Степанков В. Переяславська присяга 1654 р.: зміст та наслідки // Український історичний журнал – 2003. – №6. – С.28-39.

30. Чухліб Т. В. Мазепинська Україна між Російською та Шведською коронами: дилема вибору протекції // Український історичний журнал. – 2009. – №2 – С. 16-39.

31. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. – 2-е вид., переглянута і виправлена. – К., 2008.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

32. Ізборник. Історія України IX – XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації // режим доступу: <http://www.lytopys.org.ua>

33. Інститут історії України НАН України // режим доступу: <http://www.history.org.ua>

34. Українська Друга світова 1939-1945 // режим доступу: <http://www.wv2.memory.gov.ua>

35. Historians // режим доступу: <http://www.historians.in.ua>

36. <https://www.youtube.com/channel/UC1Q2MLy0DEswY-1ZheTcYig>

37. Історія без міфів: <https://www.youtube.com/channel/UCXx3yVx9paWJBLZVqQ8CRQ>

38. <https://www.istpravda.com.ua>

39. ЛІКБЕЗ: історичний фронт // <https://likbez.org.ua/ua/>